

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МЕТОНІМІЇ ЯК ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНОГО ЗАСОБУ (на матеріалі кінотексту роману Дж. Роулінг «Гаррі Поттер і таємна кімната»)

А. А. Безвенюк, Н. В. Стрюк

Анотація. Статтю присвячено дослідженню особливостей перекладу метонімії на матеріалі англомовного кінотексту роману Дж. Роулінг «Гаррі Поттер і таємна кімната». Актуальність обраної теми обумовлена малою вивченістю використання лексичних та стилістичних мовних засобів виразності у кінотекстах екранізованих романів і необхідністю подальшого дослідження особливостей їх вживання та способів перекладу. У праці висвітлено поняття метонімія та кінотекст, а також визначено способи перекладу метонімії в англомовному тексті, з поміж яких: повний переклад, структурне та семантичне перетворення, функційна та метонімічна заміна. Ґрунтуючись на порівняльному методі лексико-стилістичного аналізу, проаналізовано приклади метонімічних одиниць та їх переклад українською мовою.

Ключові слова: лексико-стилістичні засоби виразності, кінотекст, метонімія, переклад.

1. Вступні зауваження

На сьогодні кіно є одним з найпопулярніших видів мистецтва, а кінопереклад як новий тип художнього перекладу стає об'єктом мовознавчого вивчення. Порівняно із вербальним текстом, для кінотексту характерна залученість до процесу міжкультурної комунікації. Його переклад завжди викликав певні труднощі, у зв'язку із вживанням лексико-стилістичних засобів, які вимагають дотримання еквівалентності та адекватності передачі. Відповідно існує потреба у подальшому вивченні метонімії як лексико-стилістичного засобу виразності та ґрунтовному аналізі способів перекладу цього лінгвістичного феномену у кінотекстах.

Над дослідженням метонімії та її перекладу як стилістичного засобу працював ряд вітчизняних та іноземних вчених. О. О. Потебня, В. М. Телія, О. О. Тараненко, В. І. Карабан, В. Н. Комісаров, М. М. Шанський та В. В. Зайцева розглядають метонімію як багатозначний мовний засіб виразності. П. Ньюмарк, Дж. Лакофф, Дж. Тейлор та Р. Гіббс наголошують на асиметрії мов, яка проявляється у відсутності повної відповідності між формою і змістом метонімічних одиниць при перекладі.

Мета роботи полягає в у виявленні та аналізі особливостей перекладу метонімії англомовного тексту кіносценарію Дж. Роулінг «Гаррі Поттер і таємна кімната». Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**: висвітлити потрактування понять кінотекст та метонімія; визначити способи перекладу метонімії в англомовному кінотексті; проаналізувати приклади метонімічних одиниць із наданням еквівалентів перекладу українською мовою.

Об'єктом дослідження є кінотекст роману Дж. Роулінг «Гаррі Поттер і таємна кімната».

Предметом дослідження слугують особливості перекладу метонімії англомовного кінотексту роману Дж. Роулінг «Гаррі Поттер і таємна кімната» українською мовою.

2. Виклад основного матеріалу роботи

Проблема дослідження сутності та перекладу кінотекстів розглядається у працях таких провідних лінгвістів, як Г. Г. Слишкін, Ю. М. Лотман, Т. В. Кропінова, які наголошують на відкритості і актуальності цієї теми у зв'язку із постійною появою нових технологій та необхідності вивчення їх ефекту на людину. На думку вищезгаданих науковців, кінотекст є системою знаків, яка містить у собі як вербальний, так і невербальний

компоненти, саме останній і спричиняє певні складнощі при перекладі [1]. Дослідниця В. В. Зайцева зазначає, що окрім перекладу самих реплік персонажів, перекладачеві потрібно враховувати і комунікативну настанову, закладену автором кінотексту. Вона трактує поняття «кінотекст», як певне емоційне і інформаційне повідомлення направлене на реципієнта [2].

«Літературознавчий словник-довідник» дає таке визначення метонімії: «Метонімія (грец. *metonymia* – *перейменування*) – різновид тропа, близького до метафори, в якому переноситься значення слів з певних явищ та предметів на інші за суміжністю» [3, с. 444]. Тобто, замість назви одного предмета вживається назва іншого, пов'язаного з першим постійними внутрішніми чи зовнішніми зв'язками. Така суміжність може, наприклад, відбуватися між місцем та людьми, які в ньому знаходяться; між предметом та матеріалом, з якого він зроблений; між процесом та результатом; між дією та предметом, за допомогою якого вона виконувалась; між загальним та конкретним і т. д. Вона регулярно утворюється на базі словосполучень і речень і є результатом їх еліптичного скорочення. Тому метонімія, яка зберігає той чи інший ступінь обмеженості вживання і яка не створює нового контекстуально незалежного значення слова, володіє статусом мовного вживання слова. Зрештою, нове слово фіксується словником і стає частиною словникового запасу мови.

Метонімія є часто вживаною як в українській, так і в англійській мовах. Вона утворюється на основі взаємодії логічного і контекстуального значення лексичної одиниці, а також, як і інші лексико-стилістичні засоби, використовується для додавання тексту більшої виразності та яскравості. Труднощі перекладу метонімічних одиниць полягають в тому, що, якщо при передачі метонімії застосувати описовий переклад, може втратитися частина її значення і образності. Основою передачі метонімії різними мовами можуть бути універсальні культурні поняття, зрозумілі тільки носіям тієї чи іншої мови.

Науковець В. Н. Комісаров виділяє основні групи перекладацьких трансформацій, до яких входять міжрівневі перекладацькі трансформації, призначенням яких є перехід від лексичних одиниць до граматичних, і навпаки. Він пояснює, що за їх допомогою можна відтворювати одиниці оригіналу в одиниці перекладу в визначеному смислі, дотримання такої методики дозволяє зберігати еквівалентність та адекватність перекладу [4, с. 46].

2.1. «Лексичні трансформації описують формальні і змістовні відносини між словами і словосполученнями в оригіналі і перекладі» [5]. З поміж таких В. Н. Комісаров виділяє основні: повний переклад, семантичне перетворення, метонімічну заміну.

2.1.1. Повний переклад – спосіб перекладу метонімії, коли повністю співпадає культурна традиція індивідуальної властивості мови оригіналу та мови перекладу. Він зберігає структуру мови та повноту передачі смислу оригіналу. Варто навести приклад:

McGonagall stands before the class, resting on the desk in front of each student a different animal [6, с. 69]. ‘Макгонегел стає перед класом, ставлячи на парту перед кожним учнем різних тварин’ [7].

У цьому випадку можна побачити співпадіння мовних і культурних традицій англійської та української мов. Метонімічна одиниця *class* ‘клас’ існує в обох мовах, вона позначає суміжність між місцем, в даному випадку це шкільний клас, та людьми, які в ній перебувають, тобто учні. Отже, до такого типу метонімії може бути застосовано повний переклад, вона не створює для перекладача великих проблем відтворення.

2.1.2. Семантичне перетворення застосовується при відсутності у мові перекладу слів-відповідників для вираження метонімічного образу, який наявний в мові оригіналу. Прикладом такого семантичного перетворення може слугувати:

Harry fans pages of the diary [6, с. 117]. ‘Гаррі швидко перегортує сторінки записника’ [7].

Вищенаведений приклад демонструє відсутність в українській мові відповідника для перекладу англійського дієслова *to fan*, яке утворилось з іменника *a fan* ‘фен’, тобто означає пристрій, який збільшує швидкість повітря та частково нагріває його. На меті у автора було завдання передати швидкі рухи, а саме, перекидання сторінок поспіхом, використовуючи асоціацію з феном. В українській мові важко знайти такий відповідник, тому

використовується близьке за значенням словосполучення ‘швидко перегортати’. При перекладі українською мовою метонімія втрачається.

2.1.3. Метонімічна заміна – перекладацька трансформація, яка передбачає відновлення прямого найменування метонімічної одиниці за умов мовних розбіжностей, коли у тексті перекладу не вживається таке словесне поняття, як у вихідному тексті, наприклад:

The food is nearly done! [6, с. 61] ‘Вечеря майже готова!’ [7].

З прикладу можна побачити, що у вихідній мові метонімічна одиниця *food*, яка несе в собі загальне значення «їжа», була замінена на більш конкретне значення ‘вечеря’ та згідно контексту уточнює час доби, в який вживають їжу. Тобто, для кращої передачі реалії ця перекладацька одиниця замінюється синекдохічним зсувом.

2.2. Граматичні перетворення, згідно досліджень В. Н. Комісарова, передбачають зміну структури метонімічної одиниці відповідно до граматичних правил мови перекладу. Серед них В. Н. Комісаров визначає: структурне перетворення та функційне перетворення, яке полягає у розбіжностях граматичного статусу метонімії у вихідній мові і мові перекладу [4, с. 46]. Слід зауважити, що на матеріалі дослідження не виділено прикладів застосування функційного перетворення метонімічних одиниць.

Структурне перетворення відбувається в разі граматичних розбіжностей між вихідною мовою і мовою перекладу. Під час застосування такого типу трансформації, граматична одиниця мови оригіналу перетворюється на одиницю мови перекладу з іншим граматичним значенням.

Варто звернути особливу увагу на метонімію, яка виступає в реченні у ролі предиката. При перекладі предикатів часто застосовуються лексичні метонімічні трансформації. Це пов’язано з тим, що в українській мові дія здебільшого виражається за допомогою дієслів, тоді як в англійській мові дія передається іменником. Ці міжмовні метонімічні зв’язки типові для перекладних предикатів, виражених за допомогою:

а) Дієслова-зв’язки *to be* + дієприслівникова фраза місця, приклад:

Lucius Malfoy must’ve opened it when he was at school here, and now he’s told Draco how to do it [6, с. 51]. ‘Певно, Луціус Мелфой відкрив її, коли ще тут навчався і зараз він розповів Драко як це зробити’ [7].

Тут можна побачити, як дієприслівникова фраза місця *was at school* українською мовою може перекладатися дієсловом ‘навчався’, що позначає місце та рід діяльності, який в ньому здійснюється.

б) *To be* + прикметник/частка:

Don’t be sad! [6, с. 28] ‘Не сумуй!’ [7];

I’m serious [6, с. 7]. ‘Я кажу серйозно’ [7].

В наступних прикладах продемонстровано перехід англomовних словосполучень *to be sad* та *to be serious* в дієслова ‘сумувати’ та ‘казати серйозно’. Ця метонімія побудована на співвідношенні значень «дія – ознака».

в) *To be* + іменник:

He is not a good wizard [6, с. 20]. ‘Він не дуже добре вміє чаклувати’ [7].

Знову ж таки, при метонімічному перекладі англomовних частин мови, в даному випадку – це іменник *a wizard*, застосовується українське дієслово ‘чаклувати’. Воно побудоване на суміжності між об’єктом та його процесом, який являється професійною для нього рисою.

3. Висновки

3.1. Отже, у сучасному мовознавстві кінотекст потрактовується як система вербальних і невербальних знаків, які передають реципієнту певне емоційно-інформаційне повідомлення, а метонімія слугує складовою цієї системи, яка переносить значення слів на інші за суміжністю, таким чином надає додаткової образності і забарвленості мові. Метонімія є поширеним лексико-стилістичним засобом як в українській, так і в англійській мовах, однак, може викликати складнощі при перекладі реалій.

3.2. Було з'ясовано, що задля дотримання адекватного перекладу метонімії як лексико-стилістичного засобу на матеріалі кінотексту роману Дж. Роулінг «Гаррі Поттер і таємна кімната» використовуються різні способи трансформації метонімічних одиниць, з поміж яких було виділено лексичні (повний переклад, семантичне перетворення, метонімічна заміна та граматичні трансформації) та структурні перетворення.

3.3. Із огляду на актуальність та відкритість проблеми перекладу лексико-стилістичних засобів у кінотексті перспектива подальшого дослідження вбачається у ґрунтовному аналізі способів та особливостей передачі інших засобів художньої виразності, таких, як метафора, іронія, епітет, гіпербола та порівняння.

Abstract. The article is devoted to the study of the peculiarities of the metonymy translation on the material of the English-language film text of J. Rowling's novel "Harry Potter and the Chamber of Secrets". The relevance of the chosen topic is caused by the little study of the use of lexical stylistic means of expression in the film texts of screened novels and the need for further study of the peculiarities of their use and methods of translation. The paper highlights the concepts of the metonymy and the film text, as well as identifies the ways to translate the metonymy in English, including: complete translation, structural and semantic transformation, functional and metonymic substitution. Based on the comparative method of lexical stylistic analysis, examples of metonymic units and their translation into Ukrainian are analyzed.

Key words: lexical stylistic means of expression, film text, metonymy, translation.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кропінова Т. В. Переклад кінотексту: специфіка кінотексту як перекладацького об'єкта. *Теорія і практика перекладу*. Л. : Вежа, 2009. С. 407–412.
2. Зайцева В. В. Проблема визначення поняття метонімії. *Учёные записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского: научный журнал. Серия: «Филология. Социальные коммуникации»*. 2009. Т. 22. С. 87–90.
3. Гром'як Р. Т., Теремко В. І., Ковалів Ю. І. Літературознавчий словник-довідник. К. : Академія, 2007. 752 с.
4. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода. М. : URSS, 2016. 176 с.
5. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. М. : Высш. шк., 1990. 253 с.
6. Screenplay by Steven Kloves. "Harry Potter and the Chamber of Secrets", based on the novel by J. K. Rowling. 2013. P. 2–117.
7. Негребецький О. Субтитри кінострічки «Гаррі Поттер і таємна кімната». 2002. URL : https://subkino.at.ua/film/filmi_onlajn/prigodnicki/garri_potter_i_taemna_kimnata_harry_potter_and_the_chamber_of_secrets_2002_originalnoju_movoju_z_ukr_subtitrami_onlajn/7-1-0-3

УДК: 070:316.77]:327.51(477+(470+571))

ВПЛИВ НА СУСПІЛЬНУ СВІДОМІСТЬ ТА РОЛЬ РОСІЙСЬКИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

А. Р. Вовк

Анотація. Розглянуто та проаналізовано вплив на суспільну свідомість та роль російських засобів масової інформації в ході російсько-української війни, яка розпочалася у 2014 році. Встановлено відповідність між дійсністю та теорією масової комунікації. Проаналізовано практичні приклади, що використовуються у сьогоденні російськими засобами масової інформації для пропагандистської діяльності в межах Російської Федерації та поза її межами. Виявлено невідповідність міжнародним журналістським стандартам та порушення морально-етичних норм. Зроблено висновок щодо інформаційного фронту російсько-української війни станом на період написання статті, а також щодо ролі російських ЗМІ.

Ключові слова: гібридна війна, дезінформація, масова комунікація, пропаганда, російсько-українська війна.

У 2014 році розпочалася російсько-українська війна, яка триває й надалі. Одним з елементів агресії є інформаційні баталії, оскільки ведеться саме гібридна війна. Засоби масової інформації (далі – ЗМІ) відіграють роль одного із головного інформатора